

Met tulemma!

Päivi Soppela | FT, yliopistotutkija, taiteiden yo. Lapin yliopisto,
Arktinen keskus ja Taiteiden tiedekunta

Lapinlehmän ja ihmisen yhteiselämä pohjoisessa on kestänyt vuosisatoja, ja tuo suhde on luovinut läpi muutosten. Meän lapinlehmä -näyttelyni Rovaniemen kotiseutumuseolla kesällä 2022 toi esille lehmän, ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Kesänavetan ovi kävi vilkkaasti myös valtakunnallisten kotiseutupäivien aikana syyskuussa. Vilkas yleisötapahtuma tarjosi näyttelylle taidekasvatuksellisesti antoisan foorumin.

Valmistin keväällä 2022 näyttelyn nimeltä *Meän lapinlehmä* Rovaniemen kotiseutumuseolle osana kuvataidekasvatuksen opintojani. Näyttelykokonaisuus osallistui Lapin yliopiston toteuttamaan Arcta Fast -koulutusmallihankkeeseen. Näyttelyni sijoittui kotiseutumuseon pihapiirissä sijaitsevaan vanhaan kesänavettaan (kuva 1). *Meän lapinlehmä* oli esillä kesänavetalla koko kesän sekä valtakunnallisilla kotiseutupäivillä elokuussa. Niin näyttelyni kuin Arcta Fast -koulutusmallihankkeen muidenkin töiden tavoitteena oli luoda vuoropuhelua kulttuuriperinnön ja nykytaiteen välille yhdistäen uutta, vanhaa ja digitaalista ilmaisua.

Kesäiltaisinkin, kun lehmät olivat päivän laiduntaneet metsissä ja niityillä, pyydettiin niitä kutsuhuudoilla tulemaan lypsettäväksi kesänavettaan. Lapinlehmä on pohjoisen olosuhteisiin hyvin sopeutunut lehmä, ja aikanaan tuo pieni maatiaisrotu on antanut ihmisille maitoa aina ylintä Lappia myöten. Vielä ennen viime sotia lapinlehmä oli eri lehmäroduista lukumäärällisesti yleisin Lapissa. Sodan jälkeiset muutokset maataloudessa olivat käydä lapinlehmälle kohtalokkaiksi, mutta 1970-luvulla rotu onnistuttiin pelastamaan sukupuuton partaalta. Kantansa pienyyden takia lapinlehmä on kuitenkin yhä uhanalainen.

*"Siellä net taas meitä huutelee.
Niinkö meän haluttais vielä lähtiä täältä mihinkään.*

*Täälä on pehmiä kulukia,
mie noukin hillankukkia parhauestaan
ja vielä nuo voille tuoksuvat sienet*

*Minun kamraati nousi tattien perään rinteeseen
se vasta onkin keviäjalkainen*

*Huuelkaa, huuelkaa tyttäret, met huuamma takaisin.
Kyllä met tulemma!"*

Edellisellä sivulla: Kuva 1. Keskellä esittelyssä *Ajan virta*, 2022. Kuva: Inka Holck, 2022

Kuva 2. Ilo-lehmä vasikkansa kanssa ja kesän laidunkasveja. Kuva: Päivi Soppela, 2022.

Näyttelyni luotasi lapinlehmän olemusta sekä lehmän, ihmisen ja luonnon pitkää vuorovaikutusta Arcta Fast -koulutusmallihankkeen teeman hengessä. Näyttelyssä uutta edustivat valmistamani lehmäinstallaatiot (kuva 2), navetan kattoon ripustamani mobile *Ajan virta* (kuva 1) sekä niittykasvit, joita keräsin kesän mittaan. Vanhaa edustivat arkistojen kätköistä etsimäni vanhat valokuvat, jotka esittävät lapinlehmiä ja ihmisiä erilaisissa arjen tilanteissa (kuva 3). Lehmien ja niiden hoitajien läsnäolon tilaan toi digitaalinen äänimaisema, joka sisälsi lehmien ääniä, karjan kutsuhuuteluja, lypsyt ääniä sekä hoitajien kommentteja lehmistään.

Pyrkimykseni oli *Meän lapinlehmä* -teoskokonaisuuden kautta herättää yleisön kiinnostus lapinlehmään ja siten lisätä tietoisuutta tämän uhanalaisen lehmärodun ja siihen liittyvän kulttuurin ainutlaatuisuudesta ja arvosta. Näyttelyssä lähestyin lapinlehmän ja ihmisen vuorovaikutusta taiteen ja taidekasvatuksen kautta posthumanismin

hengessä (Knight, 2005; Raatikainen ym., 2020). Yksi nykytaiteen, myös *arktisen taiteen*, tavoitteista on nostaa taiteen kautta esille ajankohtaisia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia kysymyksiä ja kiinnittää ihmisten huomiota niihin (Demos, 2017; Jokela & Huhmarniemi, 2021). Vanhempi polvi Lapissa muistaa vielä hyvinkin lapinlehmän, mutta on ihmisiä, jotka eivät ole koskaan kuulleetkaan tästä myyttisestä valkeasta lehmästä, muinaisten skandinaavisten lehmien jälkeläisistä.

Kiinnostus alkuperäisrotuihin, samoin kuin niihin liittyvä tutkimus, on virinnyt viime vuosina niihin liittyvän kulttuuriperinnön ja perinteisen tiedon vuoksi. *Meän lapinlehmä* -näyttelyn inspiraationa ovat olleet viimeaikaiset monitieteiset tutkimus- ja kehityshankkeet, joihin olen osallistunut tutkijana tai hankkeen vetäjänä (ks. esim. Soppela, 2019; Soppela, 2022; Soppela ym., 2018). Työtäni on siivittänyt huoli lapinlehmän uhanalaisesta tilanteesta. Työssäni suurena inspiraation lähteenä on ollut kiintymys

Kuva 3. Vanhoja valokuvia tauluina kesänavetassa. Kuva: Inka Holck, 2022.

lapinlehmiin, niiden eloisa persoonallisuus ja sosiaalisuus.

Lehmän ja ihmisen yhteiselämän Lapissa uskotaan kestäneen yli vuosituhannen ajan. Vanhat valokuvat näyttelyssä kuvasivat lapinlehmiä, ihmisiä ja luontoa ykseydessään, heinäntekoa ja lapsia maidonhakumatkalla sekä naisia tärkeässä työssä lapinlehmien hoitajina ja lypsäjinä (kuva 4). Lehmä oli entisajan ihmiselle – on usein nykyisellekin – muutakin kuin kotieläin, eli se on oma persoonansa, ystävä ja perheenjäsen. Pohjoisen valkea karja on kulkenut kesät laitumilla, ja luonnosta on kerätty ennen vanhaan paljon myös talven eineet. Ihmisten, heidän lehmiansä ja luonnon keskinäinen kytkös oli ennen välttämättömyys, mutta herkkä tasapaino säilytettiin. Viime sotien aikaan lapinkarja hoitajineen joutui tien päälle (kuva 5), ja osa lehmistä menetettiin evakossa ja sotien jalkoihin. Maatalouden muutosten myötä lapinlehmä joutui väistymään tuontitrotujen tieltä, kunnes kanta alkoi hitaas-

ti elpyä 1980-luvulla. Nykyisin lapinlehmiä kasvatetaan pienimuotoisesti koko maassa myös Lapin ulkopuolella, usein eettisenä ja kulttuuritietoisena elämäntapana. Lapinlehmän ja sen hoitajan suhde on läheinen.

Valtakunnalliset kotiseutupäivät kotiseutumuseolla tarjosivat näyttelylle luontevan foorumin. *Meän lapinlehmä* -näyttely toi lapinlehmää ja sen kulttuuriperintöä julkiseen tapahtumaan keskelle yleisöä taidekasvatuksen nykysuuntausten hengesä (Huhmarniemi ym., 2021). Uudet taiteen muodot ovat tehneet monenlaisia ulostuloja taidemaailman ulkopuolella ja yhä enemmän korostaneet tilan, paikan ja alueen merkitystä (Lippard, 1997). Taide ja taidekasvatus tarjoavat tehokkaita työkaluja käsitellä ajankohtaisia kysymyksiä, vedota ihmisiin ja vaikuttaa heidän ajatteluunsa.

Kesänavetta oli kohtaamispaikka, jossa kävin monet keskustelut kävijöiden kanssa lapinlehmistä ja niihin liittyvistä muistoista ja käsityksistä. Kiinnostus lapinlehmää

Kuva 4. Karjaa lypsetään kesänavetassa (1929), Pellon Turtola. Kuva: Ilmari Manninen. Museo-
viraston kuvakokoelmat.

Kuva 5. Evakkomatalla syksyllä 1944. Kuvaaja tuntematon. Lapin maakuntamuseon kuva-arkisto.

kohtaan on tullut selkeästi esiin myös aikaisemmissa projekteissani. Lehmät, jopa pelkästään kuvat, innostavat ihmisiä kertomaan spontaanisti kokemuksistaan ja muistoistaan. Lehmien kautta ihmiset kertoivat myös isompaa tarinaa: tarinaa maaseudun murroksesta, suhteesta eläimiin ja elämäntapojen vaihtumisesta toisiin.

Lapinlehmän tarina on osa pohjoista kulttuuriperintöä, ja sen on tärkeä tulla tunnetuksi. Tätä kautta on mahdollista edistää myös lapinlehmäkannan ja -kulttuurin elpymistä sekä saada tunnustusta sen hoitajille. Lapinlehmän kasvatusta mahdollistaa kestävämmän elämäntavan ja vastaa osaltaan nykypäivän ekologisiin haasteisiin. ♪

Päivi Soppela (FT, taiteiden yo) on rovaniemeläinen tutkija, kuvataiteen opiskelija ja harrastaja. Hänen tutkimuksensa käsittelevät eläinten, ihmisten ja elinkeinojen sopeutumista arktiseen ympäristöön ja sen muutokseen. Viimeaikaiset tutkimukset liittyvät uhanalaisen lapinlehmäkannan elvytystyöhön ja kulttuuriperintöön. Tutkimukset ovat monitieteisiä ja yhdistävät biologiaa, etnografiaa ja kulttuurintutkimusta.

Lähdeluettelo

- Demos, T. J. (2017). *Decolonizing nature: Contemporary art and the politics of ecology*. Sternberg Press.
- Huhmarniemi, M., Jokela, T. & Hiltunen, M. (2021). Paradigm shifts in northern art, community and environment for art teacher education. *Social Sciences and Humanities Open* 4(2021) 100181. <https://doi.org/10.1016/j.ssho.2021.100181>
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2021). Stories transmitted through art for the revitalization and decolonization of the Arctic. Teoksessa R. Sørly, T. Ghaye & B. Kårtveit (toim.), *Stories of change and sustainability in the Arctic regions: The interdependence of local and global*, 57–71. Routledge.
- Knight, J. (toim.). (2005). *Animals in Person*. Oxford.
- Lippard, L. (1997). *The lure of the local: Senses of place in a multicentered society*. New Press.
- Raatikainen, K. J., Juhola, K., Huhmarniemi, M. & Peña-Lagos, H. (2020). "Face the cow": reconnecting to nature and increasing capacities for pro-environmental agency. *Ecosystems and People*, 16(1), 273–289. <https://doi.org/10.1080/26395916.2020.1817151>
- Soppela, P. (2019). Lapinlehmä muutoksen pyörteissä. *Raito, Lapin maakuntamuseon julkaisuja*, 1/2019, 13–18.
- Soppela, P. (2022). Art-based insights into the relationship between the Lapland Cow, humans and northern nature. *Relate North* #9. G. Coutts & T. Jokela (toim.). Viseu, Portugal, InSEA Publications, 126–149.
- Soppela, P., Tuomivaara, A. & Honkatukia, M. (2018). Pohjoissuomenkarjan maidon omaleimaisuuden hyödyntäminen. *Arktisen keskuksen tiedotteita* 63, 1–62.